

УДК 37.016:502/504-053.2:796

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2025.2.12>

Олена ДОВГАНЬ

асистент кафедри теорії та методик початкової освіти, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна, 32300

ORCID: 0000-0002-1295-8289

Ірина ДОРОЖ

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри теорії та методик початкової освіти, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Огієнка, 61, м. Кам'янець-Подільський, Хмельницька область, Україна, 32300

ORCID: 0000-0003-4792-7025

Бібліографічний опис статті: Довгань, О. (2025), Дорож, І. (2025). Особливості формування екологічної свідомості молодших школярів у процесі ігрової діяльності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Acta Paedagogica Volyniensis*, 2, 82–89, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.2.12>

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У СУЧАСНІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті розкрито особливості формування екологічної свідомості молодших школярів у процесі ігрової діяльності на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Проаналізовано зміст поняття «екологічна свідомість» у філософському, педагогічному та психологічному контекстах, визначено її основні компоненти: знання, цінності, переконання, емоційні установки та поведінкові моделі. Автор підкреслює значення ігрових методів як ефективного інструмента розвитку екологічного мислення, що забезпечує залучення учнів до активної пізнавальної діяльності, сприяє формуванню усвідомленої позиції щодо взаємодії людини з природою, розвиває відповідальність та екологічно доцільну поведінку. Окрему увагу приділено аналізу дидактичних умов, що забезпечують ефективність екологічного виховання у початковій школі, зокрема використанню сюжетно-рольових, проблемно-пошукових та творчих ігор. Розкрито можливості використання українських народних ігор та народних ігор європейських країн у формуванні екологічної свідомості молодших школярів на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Обґрунтовано необхідність інтеграції локальних екологічних проблем у зміст навчання та переорієнтації освітнього процесу на формування цілісного екологічного світогляду.

У статті також розглянуто впровадження ідей сталого розвитку в освітній процес початкової школи як важливого компонента екологічного виховання. Підкреслено роль формування підприємливості та фінансової грамотності молодших школярів у контексті екологічної освіти, що сприяє розвитку в них умінь приймати обґрунтовані рішення, оцінювати економічні аспекти сталого розвитку та формувати відповідальне ставлення до використання ресурсів.

Ключові слова: екологічна свідомість, молодші школярі, ігрова діяльність, інтегрований курс «Я досліджую світ», підприємливість, фінансова грамотність, сталий розвиток, екологічне виховання, екологічна освіта, освітній процес, педагогічні умови, українські народні ігри, екологічне мислення, відповідальне ставлення до природи.

Olena DOVHAN

Assistant at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Ohiyenka str, 61, Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, Ukraine, 32300

ORCID: 0000-0002-1295-8289

Iryna DOROZH

Candidate of Pedagogic Sciences, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, Ohiyenka str, 61, Kamianets-Podilskyi, Khmelnytskyi region, Ukraine, 32300

ORCID: 0000-0003-4792-7025

To cite this article: Dovhan, O., Dorozh, I. (2025). Osoblyvosti formuvannia ekolohichnoi svidomosti molodshykh shkoliariv u protsesi ihrovoi diialnosti na urokakh intehrovanoho kursu «Ia doslidzhuiv svit» [Formation of environmental awareness of primary school pupils in the modern primary school]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 82–89, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2025.2.12>

FORMATION OF ENVIRONMENTAL AWARENESS OF PRIMARY SCHOOL PUPILS IN THE MODERN PRIMARY SCHOOL

The article is concerned with the features of the formation of environmental awareness of primary school pupils in the process of game activity in the lessons of the integrated course «I explore the world». The content of the concept of «ecological consciousness» in philosophical, pedagogical and psychological contexts is analyzed, and its main components are identified: knowledge, values, beliefs, emotional attitudes and behavioral models. The author emphasizes the importance of game methods as an effective tool for developing ecological thinking, which ensures the involvement of pupils in active cognitive activity, contributes to the formation of a conscious position on the interaction of man with nature, and develops responsibility and environmentally appropriate behaviour. Special attention is paid to the analysis of didactic conditions that ensure the effectiveness of environmental education in primary school, in particular, the use of plot-role-playing, problem-searching, and creative games. The possibilities of using Ukrainian folk games and folk games of European countries in forming the environmental consciousness of primary school pupils in the lessons of the integrated course «I explore the world» are revealed. The need to integrate local environmental problems into the content of education and reorient the educational process towards the formation of a holistic ecological worldview is substantiated.

The article also examines the introduction of sustainable development ideas into the educational process of primary school as an important component of environmental education. The role of developing entrepreneurship and financial literacy of primary school pupils in the context of environmental education is emphasized, which contributes to the development of their ability to make informed decisions, evaluate the economic aspects of sustainable development, and form a responsible attitude towards the use of resources.

Key words: environmental awareness, primary school pupils, game activity, integrated course «I explore the world», entrepreneurship, financial literacy, sustainable development, environmental education, environmental education, educational process, pedagogical conditions, Ukrainian folk games, ecological thinking, responsible attitude towards nature.

Актуальність проблеми. Сучасні глобальні екологічні виклики, що постають перед людством, зумовлюють необхідність переосмислення підходів до освіти, зокрема екологічної. Надзвичайно важливим є ранній початок формування екологічної свідомості – саме в молодшому шкільному віці закладаються основи світогляду, ставлення до природи та навколишнього світу. Шкільний курс «Я досліджую світ» відіграє ключову роль у розвитку пізнавальної активності, емпатії до природи та практичних навичок екологічно безпечної поведінки.

Важливим засобом формування екологічної свідомості є ігрова діяльність, яка відповідає віковим особливостям молодших школярів. Через гру діти не лише здобувають знання, а й формують ціннісне ставлення до природи, вчаться приймати рішення, усвідомлювати наслідки своїх дій, співпереживати живим істотам. У цьому контексті заслуговує на увагу досвід використання ігор екологічного змісту як в українських, так і в європейських освітніх практиках.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю пошуку ефективних підходів до екологічного виховання молодших школярів

із урахуванням сучасних педагогічних тенденцій та можливостей ігрової діяльності. Дослідження особливостей формування екологічної свідомості на уроках «Я досліджую світ» із використанням українських і європейських практик сприятиме удосконаленню методичної бази початкової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему екологічної освіти дітей досліджували багато європейських та українських учених, зокрема Т. Боуман, І. Вефф, С. Оперман, І. Серенелла, Стедж, а також Т. Байбара, О. Біда, Т. Васютіна, М. Даценко, С. Коберник, Н. Коваль, В. Пакулова, Г. Пустовіт, Н. Пустовіт, Т. Пушкарьова. Окремо підкреслюється значення ігрових методів на уроках природничого циклу (О. Грошовенко, Н. Лисенко, З. Плохій, Л. Присяжнюк, О. Пруцакова), адже ігри сприяють кращому засвоєнню знань, розвитку критичного мислення та формуванню екологічних звичок (Л. Іщенко, І. Карук, Т. Пушкарьова).

Питання екологічної освіти відображені і в українських нормативно-правових документах таких як Державний стандарт початкової освіти, (Державний стандарт початкової освіти,

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p>); Концепція екологічної освіти, типові навчальні програми. У цих документах визначено ключові завдання педагогічного процесу: створення умов для пізнання природи, формування позитивного емоційного ставлення до навколишнього середовища, розвиток пізнавальної активності, виховання відповідальності за стан довкілля, а також залучення учнів до практичної природоохоронної діяльності та зазначено, що шлях до високої екологічної культури лежить через ефективну екологічну освіту (Концепція екологічної освіти України, <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>, Типова освітня програма для ЗЗСО, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко <https://osvita.ua/school/program/program-1-4/60407/>; типова освітня програма для ЗЗСО, розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна <https://osvita.ua/school/program/program-1-4/60408/>).

Європейські нормативні акти відіграють значну роль у формуванні екологічної освіти. Зокрема, варто відзначити Стратегію ЄС зі сталого розвитку (2001, оновлену у 2006 і 2009 роках), що передбачає інтеграцію принципів сталого розвитку в різні сфери, включаючи освіту; Програму ЄС з екологічної освіти для сталого розвитку, ініційовану Європейською Комісією для впровадження екологічних тем у навчальні курси; глобальну освітню програму ООН (UNESCO), яка активно підтримується європейськими країнами й спрямована на включення принципів екологічної стійкості в національні системи освіти; Європейську зелену угоду (2020), що має на меті досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року та заохочує освітні заклади поширювати знання про екологічну стійкість; а також ініціативи OECD, які рекомендують адаптувати освітні програми відповідно до актуальних екологічних викликів (Франчук Н., 2024).

Таким чином, як український, так і європейський досвід підкреслює важливість формування екологічної свідомості в дітей через інтеграцію екологічного компоненту в освітній процес, зокрема завдяки ігровим методам, що сприяють ефективному навчанню й вихованню відповідального ставлення до довкілля.

Перш ніж аналізувати особливості формування екологічної свідомості молодших школярів, розглянемо зміст цього поняття. У «Філо-

софському енциклопедичному словнику» екологічна свідомість визначається як система уявлень про стан довкілля, що відображає усвідомлення органічного зв'язку людини з природою та використання екологічних знань у практичній діяльності. Її формування неможливе без багаторівневої екологічної освіти та пропаганди. У тлумачному словнику це поняття розглядається як усвідомлення людиною свого місця в природі, взаємозв'язку з нею, здатності оцінювати вплив власних дій на довкілля, а також мотивації до його збереження.

Науковці (О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук) виділяють такі принципи екологічної свідомості: усвідомлення взаємозалежності людини і природи, раціональне використання ресурсів, захист біорізноманіття, сталість та відповідальність перед майбутніми поколіннями, підвищення екологічної грамотності. У школі ці принципи впроваджуються як через природничі дисципліни, так і шляхом інтеграції екологічних питань у зміст інших предметів, що сприяє формуванню відповідальної поведінки.

Екологічна свідомість відображає, як людина розуміє своє місце в природному, соціальному й техногенному середовищі. Вона базується на знаннях, цінностях і переконаннях, що визначають ставлення до природи. Виокремлюють антропоцентричний, природоцентричний та екоцентричний типи екологічної свідомості. На думку О. Паламарчук, формування позитивної екологічної свідомості передбачає відмову від споживацького підходу на користь усвідомлення взаємозалежності з природою. Р. Падалка підкреслює, що справжня екологічна свідомість – це не просто знання, а їхнє глибоке осмислення, що формує внутрішні цінності.

За Т. Васютіною, екологічна свідомість у педагогічному контексті – це поєднання знань, переконань, цінностей та емоцій, що формуються в процесі навчання й виховання. І. Коренева зазначає, що вона розвивається поетапно, залежно від віку. Г. Костюк і С. Максименко трактують її як сукупність уявлень про взаємозв'язки в системі «людина–природа» та сформоване ставлення до довкілля. Ю. Швабл додає, що вона ґрунтується на морально-ідеологічних основах, екологічних знаннях, індивідуальному досвіді й здатності ухвалювати науково обґрунтовані

рішення. Сучасні дослідники (Т. Боутман, І. Вефф, Л. Стег) також виділяють такі характеристики, як занепокоєність за стан довкілля, моральна мобілізація, готовність до участі в колективних діях, розвиток нового мислення.

Формування екологічної свідомості відбувається поетапно: через екологічне просвітництво, освіту та виховання. О. Вернік виокремлює чотири стадії: естетичне сприйняття природи, розвиток потреби у дбайливому ставленні, усвідомлення єдності з природою, становлення відповідальності.

Попри наявність нормативної бази, як зазначає Т. Васютіна, існують проблеми: діти обізнані здебільшого з глобальними проблемами, а не з локальними; багато хто не відчуває особистої відповідальності, обмежуючись лише дотриманням базових правил. А. Мартусь вказує, що міжпредметний підхід є нерівномірним – екологічний зміст охоплює лише 2–18% навчального матеріалу, а інформація про місцеве середовище майже відсутня (Франчук Н., 2024).

Загалом, українська екологічна освіта залишається фрагментарною, декларативною та слабо концептуалізованою, що заважає формуванню цілісного світогляду, орієнтованого на усвідомлення місця та ролі людини в природі. Серед причин – домінування споживачького ставлення, втрата народних традицій, знецінення екологічних знань і недостатнє методичне забезпечення.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей формування екологічної свідомості молодших школярів у процесі ігрової діяльності та проаналізувати ефективність використання українських і європейських освітніх практик у цьому контексті.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У початковій школі розпочинається цілеспрямоване формування екологічної свідомості дітей. Теоретичні основи екологічної освіти базуються на ідеях вітчизняних і зарубіжних науковців. Питання екологічної свідомості розглядали екологи, психологи, педагоги. Я. Коменський висунув принцип природовідповідності, згідно з яким людина є частиною природи, а її розвиток має відбуватися у гармонії з природними законами. Ж. Руссо підкреслював важливість природного середовища, а Й. Песталотці надавав особливого значення чуттєвому пізнанню природи. А. Дістервег

доповнив принцип природовідповідності культуровідповідним, закладаючи основу гармонійного співіснування людини і природи.

У педагогічній системі М. Монтесорі екологічний напрямок орієнтований на усвідомлення взаємозв'язків у природі. Вона наголошувала на важливості догляду за рослинами, тваринами, сортування відходів, що формує в дітей почуття відповідальності. Її концепція «глобального громадянина» сприяє усвідомленню впливу особистих дій на довкілля.

Л. Наванграссі наголошував на інтеграції екологічної освіти у навчальні програми та важливості масового інформування для підвищення екологічної свідомості. Л. Стег підтримує концепцію «лісових шкіл», де діти вивчають екологію через практику на свіжому повітрі. Н. Рібекко акцентує на інтерактивних методах і залученні школярів до реальних екопроектів. Дж. Вем популяризує ідею «глобальної екологічної свідомості» та пропонує концепцію «дитини як екологічного стюарда».

Українські педагоги-просвітителі (Б. Грінченко, О. Духнович, М. Корф, М. Пирогов, Леся Українка, І. Франко, Т. Шевченко) розглядали збереження природи як важливий аспект виховання. С. Русова, спираючись на європейський досвід, наголошувала на значенні чуттєвого пізнання природи, екскурсій та практичної діяльності дітей. О. Яната запропонував педагогічні технології, що інтегрують природничі та гуманітарні науки, підкреслюючи значення активної природоохоронної діяльності. В. Сухомлинський створив концепцію «культу природи», де спілкування з довкіллям формує моральні якості дитини, а мотиви поведінки ґрунтуються на усвідомленні естетичної цінності природи.

Під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ» (ЯДС), зокрема тем екологічного спрямування, як от «Вплив забруднення навколишнього середовища на здоров'я», важливо акцентувати увагу учнів на розумінні проблем екології та їх вплив на життя і здоров'я (Дорож І., 2024).

Також, екологічна освіта є не лише потужним інструментом соціалізації особистості, який допомагає адаптуватися до викликів сучасного світу та брати активну участь у формуванні екологічно відповідального суспільства, а й необхідною умовою сталого розвитку.

Ідеї сталого розвитку впроваджуються в освітній процес початкової школи через міждисциплінарний підхід, інтерактивні методики та практичну діяльність, що дозволяє дітям усвідомити важливість гармонійної взаємодії між природою, суспільством та економікою. У сучасній початковій школі ідеї сталого розвитку впроваджуються в освітній процес через зміну змісту предметів, зокрема, «Я досліджую світ»: учні вивчають біорізноманіття, кліматичні зміни, шляхи збереження водних ресурсів та лісів. Теми уроків підкріплюються практичними завданнями, такими як створення моделей екосистем чи аналіз енергозбереження.

Інтерактивні методи дозволяють дітям безпосередньо долучатися до процесу навчання і роблять їх активними учасниками освітнього процесу, зокрема: проєктна діяльність: (учні створюють екологічні проєкти, наприклад, «Як зменшити використання пластику у школі» або «Енергозбереження у нашій школі»); рольові ігри (діти виконують ролі екоактивістів, фермерів, бізнесменів чи вчених, які шукають сталих рішень для збереження ресурсів); екскурсії (відвідування заповідників, екоферм або місць, де впроваджують принципи сталого розвитку, таких як підприємства з переробки відходів); експерименти (проведення досліджень з очищення води, висаджування рослин або створення моделей енергоефективних будівель).

Також важливо, щоб під час екологічного навчання діти розуміли економічний вимір сталого розвитку – зокрема основи підприємливості та фінансової грамотності, які тісно пов'язані з формуванням екологічної свідомості. Наприклад, під час проєктної діяльності учні можуть складати прості бюджети своїх екопроєктів, вчитися розраховувати витрати та доходи, аналізувати, як економити ресурси, а також шукати шляхи для залучення ресурсів чи спонсорів. Такий підхід допомагає не лише формувати у дітей відповідальне ставлення до грошей, а й розвивати усвідомлення того, як підприємницькі та фінансові рішення впливають на довкілля та сталий розвиток.

Отже, формування екологічної свідомості молодших школярів розглядається як комплексний процес, що включає емоційне ставлення до природи, відповідальність за довкілля та засвоєння знань через безпосередній контакт із природою. Сучасний підхід підкреслює інтер-

активні методи, інтеграцію знань та формування глобальної екологічної відповідальності.

Розглянемо роль шкільних підручників інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у формуванні екологічної свідомості молодших школярів. Їх наповнення є важливим чинником формування екологічної свідомості у молодших школярів, адже вони виступають, як основне джерело навчальної інформації та методичний інструмент для вчителя. Аналіз змісту підручників показує, що матеріали систематично охоплюють теми охорони навколишнього середовища, збереження природних ресурсів та розуміння взаємозалежностей у природі. Значну увагу приділено поясненню понять екосистем, різноманітності живих організмів, ролі людини у підтриманні природної рівноваги (Козак Т., 2020).

Наприклад, у підручнику для 2 класу (Грущинська О., Бех. О, 2019) у розділі «Рослини і тварини навколо нас» діти знайомляться з особливостями різних екосистем – лісів, полів, водойм – та вивчають залежність живих організмів від середовища проживання. Завдання на порівняння, сортування, малювання допомагають закріпити знання про важливість збереження природних місць існування. У тексті підручника прослідковується теза: «Кожен з нас може зробити внесок у збереження природи: економити воду, сортувати сміття, не забруднювати довкілля. Це допоможе зберегти нашу планету для майбутніх поколінь».

У підручнику для 3 класу (Бібік І., 2020) розділ «Збережемо природу» містить інформацію про забруднення довкілля, способи економії водних ресурсів та сортування сміття. Особливо цінними є практичні завдання: учням пропонують проаналізувати власні звички й запропонувати заходи щодо збереження природи в повсякденному житті. Наприклад: «Вивчаючи екологічні проблеми, ми усвідомлюємо, як важливо берегти ліс, воду та повітря. Турбота про природу починається з маленьких вчинків кожного».

Ілюстрації допомагають формувати уявлення про природні явища – від кругообігу води до сезонних змін, а також демонструють приклади екологічно відповідальної поведінки (сортування сміття, економія води). Дидактичні завдання у формі питань, кросвордів, сортування карток не лише закріплюють знання, а й розвивають критичне мислення, увагу, спостережливість, що є основою екологічного світогляду.

У підручниках для 1 класу в розділі «Пори року» діти вчаться спостерігати сезонні зміни, що сприяє формуванню екологічної компетентності через дослідницьку діяльність. Важливим компонентом є інтеграція з іншими предметами (природознавство, мистецтво, читання), що дає змогу комплексно сприймати екологічні проблеми. Наприклад, учні створюють малюнки природних ландшафтів, обговорюють наслідки забруднення навколишнього середовища, що формує емоційне ставлення та емпатію до живої природи (Сидоренко І., 2020). У підручнику прослідковується формування емпатії до світу природи: «...пори року змінюють природу навколо нас. Спостерігаючи ці зміни, ми вчимося розуміти та поважати природний світ».

Водночас аналіз діючих підручників показує, що їм бракує інтерактивності. Застосування додаткових мультимедійних засобів, ігрових вправ, проєктних робіт могло б суттєво підвищити мотивацію учнів, зробити навчання практичним та дослідницьким, а також поглибити розуміння ролі людини у збереженні природи (Іванова О., 2018; Грущинська О., 2019; Бібік Н., 2020).

Отже, підручники курсу «Я досліджую світ» відіграють ключову роль у формуванні базових екологічних знань та цінностей у молодших школярів. Проте для більш ефективного розвитку екологічної свідомості та відповідального ставлення до довкілля важливим є доповнення навчального процесу інноваційними методами й інтерактивними засобами.

Не менш важливою є ігрова діяльність як інструмент стимулювання пізнавальної активності молодших школярів у природничій освітній галузі, сприяючи розвитку критичного мислення, допитливості, а також формуванню природничого світогляду. Завдяки іграм діти залучаються до обговорення та вирішення екологічних проблем, вчаться досліджувати, експериментувати й робити власні висновки. Ігрові ситуації полегшують засвоєння нової інформації, оскільки дозволяють вивчати природні явища на практичних прикладах.

Серед найбільш ефективних методів варто виокремити сюжетно-рольові, емпатійні, дидактичні, змагальні, а також ігри для розвитку пам'яті та уваги. Сюжетно-рольові ігри мають особливу педагогічну цінність, адже учні в них беруть на себе ролі тварин, рослин,

екологів чи дослідників, що сприяє глибшому розумінню екосистем і ролі людини в їхньому збереженні (Франчук Н., 2024). Наприклад, гра «Екологи та забруднювачі» допомагає дітям аналізувати реальні екологічні проблеми та розробляти рішення. Такі ігри стимулюють розвиток комунікативних навичок, співпраці та відповідальності, адже учні часто працюють у групах, обговорюючи проблеми й ухвалюючи колективні рішення. Сценарії можуть варіюватися відповідно до теми уроку – від захисту природних територій до дослідження поведінки тварин чи боротьби із забрудненням водойм. Активна участь у грі підвищує емоційне залучення учнів, а виконання ролей формує почуття відповідальності за прийняті рішення.

Окрему увагу заслуговують емпатійні ігри, які не лише передають знання, а й розвивають емоційне ставлення до природи. Наприклад, під час гри, яка імітує судове засідання над «забруднювачами», учні аргументують свою позицію щодо захисту природи та відповідального ставлення до довкілля. Важливими є також ігри-змагання, вікторини, практичні досліді, конструкторські завдання (наприклад, створення моделей вулканів чи гір), які формують просторове мислення, розвивають креативність і спостережливість.

Значний потенціал мають інтерактивні та комп'ютерні ігри, ігри з використанням цеглинок LEGO, які поєднують навчання із сучасними технологіями, а також творчі завдання, як-от створення макетів екосистем або інсценування природних процесів, моделей «Сонячної системи» тощо (Довгань О., 2020).

Українські народні ігри – це не лише розвага, а й важливий засіб виховання дітей, зокрема розвитку екологічної свідомості. Через гру дитина вчиться розуміти природу, її закономірності, відчувати себе частиною живого світу, цінувати красу навколишнього середовища.

Народні ігри часто тісно пов'язані з природою: вони відображають сезонні зміни, звичаї, повір'я, господарські цикли. Граючи, діти засвоюють правила поведінки з рослинами, тваринами, водою, землею. Крім того, ігри розвивають почуття відповідальності за природу, формують бережливе ставлення до неї. Серед українських народних ігор з екологічним змістом варто відзначити такі: «Гуси-лебеді» (у цій грі діти перевтілюються в гусей, яких стереже

гусачка. Вовк намагається їх спіймати. Через цю гру діти розуміють роль тварин у природі, їхню взаємодію, важливість захисту слабших, формується уявлення про харчові ланцюги в природі); гра «Зайчик білий скаче» (імітуючи зайчика, діти знайомляться з поведінкою лісових мешканців, усвідомлюють, що кожна тварина має своє місце у природі, а люди мають їх берегти); «Подоланочка» (ця гра привчає дітей помічати красу природи, символічно зображуючи пробудження весни, цвітіння квітів, прихід сонця. Формує естетичне ставлення до природних явищ); «Мак» (у грі діти стають «маковими зернятками», що мають зростати, перетворюватися на красиву квітку. Через це вони вчаться розуміти, як з малого народжується велике, як важливо дбати про кожну рослину); «Перелітні птахи» (діти імітують переліт птахів, знайомляться з їхнім життям, міграцією, небезпеками, що чатують на них. Це виховує бережливе ставлення до птахів, розуміння їхньої ролі у природі).

Українські народні ігри – це не лише культурна спадщина, а й важливий засіб екологічного виховання молодших школярів. Через них діти не просто розважаються, а й вчаться любити природу, розуміти її закони, формувати відповідальне та дбайливе ставлення до всього живого.

Народні ігри європейських країн – «Квітковий вінець» (Скандинавія), «Пастушки і вівці» (Німеччина), «Млин» (Угорщина) – не лише збагачують педагогічний арсенал, а й знайомлять учнів із традиційними знаннями про природу, сприяючи інтеграції природничої освіти з культурним компонентом (Франчук Н., 2024).

Отже, використання різноманітних ігрових форм у природничій освітній галузі є ефективним засобом формування екологічної свідомості

молодших школярів, сприяє їхньому всебічному розвитку, формує відповідальне ставлення до природи й навколишнього середовища.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У результаті проведеного дослідження можна зробити висновок, що сучасна екологічна освіта потребує нових підходів до формування екологічної свідомості, які б враховували зміни у суспільстві, розвиток цифрових технологій та необхідність виховання відповідального ставлення до природи. Формування екологічної свідомості є багатограним процесом, що передбачає не лише засвоєння знань, а й розвиток вмінь передбачати наслідки людської діяльності та формування відповідальності перед нинішнім і майбутніми поколіннями.

Особливу роль у цьому процесі відіграє ігрова діяльність, яка довела свою ефективність як засіб екологічного виховання. Використання як традиційних народних природничих ігор, так і сучасних онлайн-ресурсів і мобільних додатків, дозволяє зробити освітній процес більш цікавим, інтерактивним і доступним для дітей. Залучення учнів до екологічних ігор сприяє глибшому емоційному засвоєнню знань, формуванню навичок бережливого ставлення до довкілля та активної життєвої позиції щодо його збереження.

Таким чином, ігрові методи навчання можуть стати важливим інструментом оптимізації процесу формування екологічної свідомості, забезпечуючи цілісне поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю в умовах сучасної початкової освіти, водночас, зберігаючи етнокультурні цінності.

Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні впливу позакласної діяльності та партнерства з родинами на розвиток екологічних цінностей у дітей молодшого шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бібік Н. М., Бондарчук Г. П., Корнієнко М. М., Крамаровська С. М., Зарецька І. Т. Я досліджую світ. 3 клас: підручник. (у 2-х ч.) : Ч. 1. Харків : Вид-во «Ранок», 2020. 136с. : іл.
2. Грушинська І. В., Бех О. В. Я досліджую світ. Підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х ч.) : Ч. 1. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с. : іл.
3. Державний стандарт початкової освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-п> (дата звернення: 14.03.2025).
4. Довгань О. Використання елементів освітніх методик LEGO на уроках у початковій школі. Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи : збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка ; редкол. : Н. В. Бахмат, Н. В. Гудима, О. В. Ковальчук. Київ : Міленіум, 2020. Вип. 3. С. 50–57.
5. Довгань О. Формування компетентностей молодших школярів у контексті ідей сталого розвитку. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної

наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів / Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2025. Вип. 24.

6. Дорож І. А. Екологічна теорія як чинник формування здоров'язбережувальної компетентності молодших школярів. Педагогічна освіта: теорія і практика: Збірник наукових праць / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка; Інститут педагогіки НАПН України [гол. ред. Бахмат Н.В.]. Київ : Міленіум. Вип. 36 (1–2024). 2024. С. 103–111. URL : <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/311739> (дата звернення: 14.03.2025).

7. Волощенко О., Козак Т. Інтеграція медіаграмотності в навчальний предмет «Я досліджую світ»: навч.-метод. посібн. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2020. 36 с.

8. Сидоренко І. П. Використання підручників як засобу формування екологічної культури учнів початкової школи. *Наукові записки Інституту педагогіки*, 2020. № 5(1). С. 67–73.

9. Типова освітня програма для ЗЗСО, розроблена під керівництвом О. Я. Савченко. URL : <https://osvita.ua/school/program/program-1-4/60407/> (дата звернення: 14.03.2025).

10. Типова освітня програма для ЗЗСО, розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна. URL : <https://osvita.ua/school/program/program-1-4/60408/> (дата звернення: 14.03.2025).

11. Франчук Н. Екологічна освіта дітей: синергія українсько-європейських відносин : монографія / За ред. групи проєкту Erasmus + Jean Monnet Module Project: 101085524 – EcoEdEU – ERASMUS-JMO-2022-HEITCH-RSCH «Ecological education of preschool and primary school children: a European approach» : І. Стахової, Н. Казьмірчук, І. Карук, Н. Баюрко. Вінниця, ТВОРИ, 2024. С.84–123.

REFERENCES:

1. Bibik N. M., Bondarchuk H. P. Ya doslidzhuu svit [I explore the world]. 3 klas: pidruchnyk (u 2-kh ch.) : Ch. 1. Kharkiv : Vyd-vo «Ranok», 2020. 136 s. : il.

2. Hrushchynska, I. V., Bekh, O. V. Ya doslidzhuu svit [I explore the world]. Pidruchnyk dlia 2 klasu zakladiv zahalnoi serednoi osvity (u 2-kh chastynakh) : Ch. 1. Kyiv : UOVTs «Orion», 2019. 144 s. : il.

3. Derzhavnyi standart pochatkovoï osvity [State standard of primary education]. Zatverdzheno postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 liutoho 2018 r. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p> (data zvernennia: 14.03.2025).

4. Dovhan O. Vykorystannia elementiv osvitnikh metodyk LEGO na urokakh u pochatkovii shkoli [Using LEGO educational methods in primary school lessons]. Suchasni tekhnolohii pochatkovoï osvity: realii ta perspektyvy : zbirnyk naukovykh prats / Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka ; redkol. : N. V. Bakhmat, N. V. Hudyma, O. V. Kovalchuk. Kyiv : Milenium, 2020. Vyp. 3. S. 50–57.

5. Dovhan O. Formuvannia kompetentnostei molodshykh shkoliariv u konteksti idei staloho rozvytku [Formation of competencies of primary school pupils in the context of sustainable development ideas]. Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka: zbirnyk za pidsumkamy zvitnoi naukovoï konferentsii vykladachiv, doktorantiv i aspirantiv / Kamianets-Podilskyi : Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, 2025. Vyp. 24.

6. Dorozh I. A. Ekolohichna teoriia yak chynnyk formuvannia zdoroviazberezhualnoi kompetentnosti molodshykh shkoliariv [Ecological theory as a factor in the formation of health-preserving competence of primary school children]. Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka: Zbirnyk naukovykh prats / Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka; Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy [hol. red. Bakhmat N. V.]. Kyiv : Milenium. Vyp. 36 (1–2024). 2024. S. 103–111. URL: <http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/view/311739>

7. Kozak T. V. Intehratsiia mediahramotnosti v navchalnyi predmet «Ja doslidzhuu svit» [Integrating media literacy into the subject «I explore the world»]. Navchalno-metodychnyi posibnyk / Voloshchenko O., Kozak O. Kyiv : Akademiia ukrainsoï presy, Tsentr vilnoi presy, 2020. 36 s.

8. Sydorenko I. P. Vykorystannia pidruchnykiv yak zasobu formuvannia ekolohichnoi kultury uchniv pochatkovoï shkoly [Using textbooks as a means of forming an ecological culture of primary school pupils]. Naukovi zapysky Instytutu pedahohiky, 2020. № 5(1). S. 67–73.

9. Typova osvithia prohrama dlia ZZSO, rozroblena pid kerivnytstvom O. Ya. Savchenko [Typical educational program for GSEI, developed under the guidance of O. Ya. Savchenko]. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-1-4/60407/>

10. Typova osvithia prohrama dlia ZZSO, rozroblena pid kerivnytstvom R. B. Shyiana [Typical educational program for GSEI, developed under the guidance of R. B. Shyiana]. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-1-4/60408/>

11. Franchuk N. Ekolohichna osvita ditei: synerhiia ukrainsko-yevropeyskykh vidnosyn : monohrafiia [Ecological education of children: synergy of Ukrainian-European views: monograph] / Za red. hrupy proiektu Erasmus + Jean Monnet Module Project: 101085524 – EcoEdEU – ERASMUS-JMO-2022-HEITCH-RSCH «Ecological education of preschool and primary school children: a European approach» : I. Stakhovoi, N. Kazmirschuk, I. Karuk, N. Baiurko. Vinnytsia, TVORY, 2024. S. 84–123.